

Lausunto valtion talousarviosta 2018

Fyysisen aktiivisuuden puute on 2010-luvun globaali terveyshaitta

100-vuotisjuhlaansa viettävä Suomi on monessa mielessä menestystarina koulutuksen, turvallisuuden, terveyden edistämistyön tai kansalaisyhteiskunnan osa-alueilla. Vuoden 2018 talousarvioesitys on julkisen vallan toimijoille kuitenkin hyvä muistutus siitä, että kaikki viimeaikainen kehitys yhteiskunnassamme ei ole toivottavaa. Sosiaali- ja terveyspalveluiden tarvetta kasvattavat väestön hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden polarisaatio sekä väestön ikääntyminen.

Hyvinvoinnin lisääntymisen paradokseihin kuuluu, että se voi synnyttää samanaikaisesti pahoinvointia. Konkreettinen esimerkki tästä on arjen fyysisen aktiivisuuden, arki- ja hyötyliikunnan radikaali väheneminen. Mitä automatisoidumpaa, käytännöllisesti sujuvampaa ja tehokkaampaa länsimaisen ihmisen arjesta on tullut, sitä vähemmän se sisältää myös askeleita.

Lapsista ja nuorista noin kolmannes, aikuisväestöstä viidennes ja ikäihmisistä muutama prosentti liikkuu terveyden kannalta riittävästi. Fyysisen aktiivisuuden puute näkyy suorina että epäsuorina kansantaloudellisina kustannuksina, kuten sairaanhoitomenoina, tuottavuuden laskuna, työkyvyttömyytenä sekä vakavimmin ennenaikaisina kuolemantapauksina. Yli puolet aikuisista on vähintään ylipainoisia ja joka viides voidaan luokitella lihavaksi.¹ Väestön fyysinen kunto ja motoriset perustaidot ovat monen tutkimuksen mukaan keskimäärin heikentyneet, mutta ennen kaikkea polarisoituneet voimakkaasti.² Arviolta 500 000 suomalaista sairastaa diabetesta.³ Mielenterveyshäiriöistä kärsii joka viides suomalainen.⁴ Asiantuntijoiden laskelmien perusteella liikunnan puute on miljardiluokan kysymys.

Kannattava investointi yhteiskunnalle ja yksilölle

Liikuntaan ja urheiluun panostaminen on kannattava investointi sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Liikunnalla on todennettu kiistan yhteys terveyteen ja hyvinvointiin. Merkittävä osa tyypin 2 diabeteksesta ja sepelvaltimotaudista on ehkäistävissä yksinkertaisilla ravinto- ja liikuntamuutoksilla sekä tupakoinnin lopettamisella.⁵ Kokonaisvaltainen hyvinvointi ja hyvä fyysinen toimintakyky edesauttavat työssä jaksamista ja ikäihmisten pärjäämistä kotiloissa. Terveystaloudellisten vaikutusten lisäksi liikunta lisää tyytyväisyyttä elämään, merkitsee monelle ystävyyssuhteita ja apua yksinäisyyteen. Lisäksi liikunta tukee muistitoimintoja, ylläpitää mielenterveyttä ja sillä on todettu olevan positiivisia vaikutuksia myös oppimiseen.⁶

Marraskuussa 2016 julkaistussa kansallisessa energia- ja ilmastostrategiassa linjattiin useita eri toimia liikenteen päästöjen vähentämiseksi 50 % vuoteen 2030 mennessä verrattuna vuoden 2005 tasoon. Kävelyn ja pyöräilyn edistämiseksi asetettiin strategiassa oma tavoitteensa: 30 prosentin kasvu kävely- ja pyörämatkojen määrissä vuoteen 2030 mennessä. Kävelyn, pyöräilyn ja joukkoliikenteen edistäminen on todennettu toiseksi kustannustehokkaimmaksi toimenpidokokonaisuudeksi liikenteen ilmastotoimien joukossa. Henkilöautoliikenteen korvaaminen kävelyllä ja pyöräilyllä vähentää ilmanlaadun kannalta haitallisia päästöjä ja melua sekä lisää ympäristön viihtyisyyttä ja liikenteen turvallisuutta.⁷

Liikunta ja urheilu ovat myös kasvava elinkeinotoiminnan ala. Työ- ja elinkeinoministeriön vuonna 2014 julkaiseman selvityksen mukaan nykyisellään liikuntatoimialan koko on vähintään 5,5 miljardia euroa. Liikunta-alalla kasvavia segmenttejä ovat terveyteen sekä hyvinvointiin liittyvät tuotteet ja palvelut, liikuntamatkailu ja urheilutapahtumat sekä liikuntalähtöiset viestintä-, viihde- ja lifestyle-tuotteet sekä -palvelut.⁸

¹ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lihavuuden yleisyys Suomessa. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/kansallinen-lihavuusohjelma-20122015/lihavuus-lukuina/lihavuuden-yleisyys-suomessa>

² mm. varusmiesten juokstestit, Move1-mittaukset

³ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Diabeteksen yleisyys. <https://www.thl.fi/fi/web/kansantaudit/diabetes/diabeteksen-yleisyys>

⁴ Duodecim, Terveyskirjasto. Matti O. Huttunen. 27.11.2015. Mielenterveyden häiriöt. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=lam00002

⁵ WHO Fact Sheet, Physical activity. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs385/en/>; Liikunta (online). Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecim ja Käypä hoito -johtoryhmän asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2016 (viitattu 23.10.2017). Saatavilla internetissä: www.kaypahoito.fi

⁶ Heidi Syväoja, Marko Kantomaa, Kaarlo Laine, Timo Jaakkola, Kirsi Pyhältö ja Tuija Tammelin. Liikunta ja oppiminen (2012) http://www.oph.fi/download/144729_Liikunta_ja_oppiminen_2.pdf

⁷ Liimatainen et al. 2015. http://www.ilmastopaneeli.fi/uploads/selvitykset_lausunnot/TARVE,%20TOTTUMUKSET,%20TEKNIikka%20JA%20TALOUS%20-%20ILMASTONMUUTOKSEN%20HILLINNÄN%20TOIMENPITEET%20LIIKENTEESSÄ.pdf

⁸ Liikuntaliiketoiminnan ekosysteemin muutokset. TEM raportteja 20/2014.

<https://tem.fi/documents/1410877/2871099/Liikuntaliiketoiminnan+ekosysteemin+muutokset+03072014.pdf>

Mitä julkisen vallan tulisi tehdä?

1) Valtiolla ei ole sektorirajat ylittävää ohjausta liikunnan ja urheilun edistämiseen

Helpointa – mutta samalla näkökulmaltaan vajavaista – on hakea selitystä väestön riittämättömään fyysiseen aktiivisuuteen, fyysisen kunnon heikkenemiseen sekä odotuksiin nähden riittämättömään huippu-urheilumenestykseen tarkastelemalla valtion talousarviota vain liikuntapolitiikan toimialan osalta. Mikäli edellä mainittuihin ongelmiin halutaan aidosti vaikuttaa, on välttämätöntä, että kaikki hallinnonalat toimivat asiassa johdonmukaisesti.

Valtion liikuntaneuvoston tehtävänä on katsoa liikunnan ja urheilun edistämistä valtionhallinnon toimialarajat ylittävästi. Se tunnistaa valtion talousarviosta kymmeniä määräraharivejä, joilla on merkitystä liikunnan ja urheilun edistämässä. Ne voivat liittyä sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteydessä annettavaan liikuntaneuvontaan, neuvolatoimintaan, koulu- ja opiskelijaterveydenhuoltoon, vanhuspalveluihin, työhyvinvoinnin sekä työssä jaksamisen tukemiseen. Opetusministerin toimialalla vaikutetaan päiväkotien, perusopetuksen, toisen asteen ja korkeakoulujen käytäntöihin, aamu- ja iltapäivätoimintaan, kerhotoimintaan, opetuksen tuntijakoihin sekä oppilaitosten fyysisiin olosuhteisiin. Puolustusvoimat on Suomen suurin kuntokoulu. Valtiovarainministeriön verotuslinjaukset ja kuntien ohjaaminen vaikuttavat keskeisesti väestön hyvinvointi- ja terveyskäyttäytymiseen. Liikenne- ja viestintäministeriö tukee kävelyn ja pyöräilyn edistämistä osana liikennejärjestelmän ylläpitoa ja kehittämistä. Ulkoilun ja luonnon virkistyskäytön edistäminen ja jokamiehenoikeudet ovat suomalaisille arvokkaita.

Ongelmaksi koituu se, että jokaisella hallinnonalalla on omat valtionosuus- ja valtionavustuskäytäntönsä, hallinnolliset menettelynsä, aikataulunsa ja linjauksensa. Tästä näkökulmasta käsin avattuna fyysisen aktiivisuuden, liikunnan harrastamisen ja huippu-urheilun edistäminen pirstoutuu hallinnollisesti vaikeasti hahmottuvaksi, osin myös epäjohdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. **Valtion liikuntaneuvosto pitää välttämättömänä, että eurooppa-, kulttuuri- ja urheiluministeri Sampo Terhon käynnistämä liikuntapolitiittinen selonteko johtaa valtionhallinnon ohjauskeinojen merkittävään uudistamiseen, jonka seurauksena liikunnan ja urheilun asema yhteiskuntapolitiikassa vahvistuu.**

2) Kuntien valtionohjausta selkeytettävä

Kunnat luovat liikuntalain mukaisesti edellytyksiä kaikkien väestöryhmien liikunnalle ja seuratoiminnalle paikallisesti ja alueellisesti. Kuntien merkitys korostuu erityisesti ikäihmisten, erityisryhmien, työttömien sekä lasten ja nuorten liikunnassa, kuten myös liikuntapaikkojen rakentamisessa ja ylläpitämisessä. Kuntakohtaiset vaihtelut liikunnan edistämässä ovat huomattavia, mikä vaarantaa liikunnan yhdenvertaista ja tasa-arvoista saavutettavuutta.

Edellä kuvattu valtionohjauksen hajanaisuus konkretisoituu, kun liikkumisen ja huippu-urheilun edistäminen ajatellaan kuntien toiminnan näkökulmasta. Päiväkodeissa ja peruskouluissa tapahtuva liikkuminen, liikunnanopetus ja -kasvatus, kävely- ja pyöräteiden rakentaminen ja kunnostaminen, liikuntapaikkojen rakentaminen, kunnostaminen ja varustelu, ulkoilun edistäminen, yhdyskuntasuunnittelu, kaavoitus, liikuntaseurojen avustaminen, urheilupainotteinen lukio- tai ammattioppilaitostoiminta, lähiliikuntapaikkojen rakentaminen ja liikuntapalveluiden kehittäminen tapahtuvat eri ohjauskeinojen muodossa.

Valtion liikuntaneuvosto tukee Harkimon työryhmän (2017) tekemää esitystä kuntien valtionosuusjärjestelmän kokonaisvaltaisesta uudistamisesta opetus- ja kulttuuriministeriön, valtiovarainministeriön ja valtion liikuntaneuvoston johdolla. Valtion rahoituksen tulisi kannustaa kuntia tekemään aktiivista liikuntatoimintaa ja palkita kuntaa saavutetuista tuloksista. Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistamistyölle asetettuja tavoitteita terveyserojen kaventamisesta ja sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeen vähentämisestä eivät ole realistisia saavuttaa ilman merkittävää lisäresursointia terveyden edistämistyöhön ja ennaltaehkäisevään toimintaan.

3) Huippu-urheilujärjestelmän kriittiset menestystekijät saatava kuntoon

Valtion liikuntaneuvosto tilasi Rion olympialaisten ja paralympialaisten jälkeen Arvoliton toimitusjohtaja Kimmo J Lipposelta arvioinnin suomalaisen huippu-urheilun tilasta. Arvioinnin perusteella keskeiset ongelmat kiteytyvät strategiseen johtamiseen. Liikuntaneuvosto pitää välttämättömänä, että:

- 1) Huippu-urheilulle laaditaan moderni, tietoon perustuva ja huippu-urheilun vaikutukset laaja-alaisesti tunnistava yhteiskunnallinen perustelu.
- 2) Kansallisia vastuita, työnjakoa ja tavoitteita edelleen kirkastetaan.
- 3) Johtamista, arviointia ja seurantaa tuetaan tiedolla johtamista määrätietoisesti kehittämällä.
- 4) Huippu-urheilun kokonaisresursointia vahvistetaan ennen kaikkea yksityisen rahoituksen osuutta kasvattamalla, mutta myös poikkihallinnollisella yhteistoiminnalla.

- 5) Huippu-urheilijoiden toimeentuloa tulee määrätietoisesti kehittää. Eduskunta päätti osoittaa vuoden 2017 valtion määrärahoihin 965 000 euroa, josta osoitettiin urheilija-apurahoihin 500 000 euroa, URA-säätiön avustukseen 165 000 euroa sekä urheiluakatemioiden asiantuntijatukeen 300 000 euroa. Määrärahat olivat kertaluonteisia. Liikuntaneuvosto pitää tärkeänä, että urheilijoiden toimeentuloon liittyvät kysymykset huomioidaan aidosti urheilujärjestelmää kehitettäessä ja urheilijoiden sosioekonomisen aseman vahvistamiseen löydetään riittävät avustuskäytännöt.

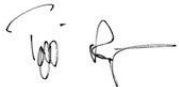
4) Liikuntatoimen budjetti 2018

Pääsääntöisesti veikkausvoittovaroista koostuva valtion liikuntabudjetti on kasvusuunnassa, mikä on arvokasta yhteiskunnalliset haasteet huomioiden. Muutokset yksittäisissä määrärahariveissä ovat lähinnä marginaalisia. Liikuntaneuvosto huomauttaa, että määrärahojen suuruus ei kokonaisuudessaan ratkaise, vaan enenevästi tulee pohtia sitä, kohdentuvatko resurssit vaikuttavimpiin kohteisiin. Liikuntaneuvosto pitää tärkeänä valtionavustusprosessin kokonaisvaltaista uudistamista, avustuskäsittelyn digitalisointia sekä sirpaleisen hankeavustamisen vähentämistä.

Eriarvoistumiskehitys on huolestuttavaa myös liikunnassa. Voimavaroja on tärkeä suunnata sellaisten ryhmien terveyden edistämiseen, joiden kokemana terveys on huonoin ja joilla omat mahdollisuudet terveytensä ylläpitoon ja edistämiseen ovat heikoimmat. Liikunnan harrastamisen kustannukset ovat kohonneet. Maahanmuuttajien ja kantaväestön liikuntatottumuksissa on suuria eroja. Vammaiset, pitkäaikaissairaat ja toimintakyvyltään heikentyneet ikäihmiset ovat joukko ihmisiä, jotka eniten hyötyvät liikuntatoiminnasta ja joiden liikuntapalveluissa on paljon kehitettävää.

Liikuntapaikkarakentamisessa on suuria tarpeita. Vuosittain lähes 400 miljoonaa tulisi käyttää liikuntapaikkojen peruskorjaamiseen nykyisten olosuhteiden säilyttämiseksi – toteutuma on tällä hetkellä noin 100 miljoonaa. Lisäksi etenkin kasvukeskuksissa on suuri pula suositaan kasvattaneiden palloilulajien sekä vesiliikunnan olosuhteista. Vuoden 2018 talousarviossa liikuntapaikkarakentamisen tuki on kasvussa, mutta osa siitä selittyy Helsingin Olympiastadionin perusparannushankkeen rahoituksella. Liikuntaneuvosto pitää välttämättömänä, että perusliikuntapaikkojen, kuten uima- ja liikuntahallien ja lähiliikuntapaikkojen avustamisen taso kyetään jatkossakin säilyttämään tai pikemminkin korottamaan, sillä erityisesti vaikeassa kuntatalouden tilanteessa valtionavustuksilla on merkitystä hankkeiden etenemisessä kunnallisessa päätöksenteossa.

Arvokasta on, että yleisistä budjettivaroista rahoitettava **Liikkuva koulu -kokonaisuus on laajenemassa varhaiskasvatukseen ja toiselle asteelle.** Kun ohjelman rahoitus vuonna 2018 päättyy, on löydyttävä toimintavalmiuksia turvata parhaiksi arvioitujen käytäntöjen toimeenpano tulevina vuosina.

Tapio Korjus
Valtion liikuntaneuvoston puheenjohtaja

Minna Paajanen
Valtion liikuntaneuvoston pääsihteeri